

УДК 331.101.6

В. І. ДЗЮБА^{1*}

^{1*}Каф. «Облік, аудит та інтелектуальна власність», Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна, вул. Лазаряна, 2, Дніпропетровськ, Україна, 49010, тел. +38 (056) 373 15 69, ел. пошта vdzuba@meta.ua

ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ: СПОСОБИ ОЦІНКИ ТА ВИМІРЮВАННЯ

У статті наведені способи оцінки продуктивності праці із врахуванням виробничої діяльності залізниці.

Ключові слова: продуктивність праці; оцінка продуктивності праці; метод; спосіб; трудові ресурси; залізничний транспорт

Постановка проблеми

Діяльність залізничного транспорту України в сучасних ринкових умовах потребує нових підходів до управління трудовими ресурсами та оцінки ефективності їх використання. Продуктивність праці в Україні значно відстає від рівня розвинутих країн, що обумовило актуальність питання удосконалення її оцінки і вимірювання. Правильний вибір інструментарію для оцінки продуктивності праці із врахуванням особливостей конкретного підприємства і галузі в цілому дозволить підвищити ефективність управління трудовими ресурсами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання продуктивності праці, оцінки ефективності використання трудових ресурсів вирішували українські вчені Г. В. Савицька [1], А. В. Череп, Г. І. Самойленко [2], С. І. Сергійчук [3], О.О. Петрашак і Є. Ю. Колосінський [4], Л. А. Гомба [5], І. В. Орлов [6], Т. О. Галайда, Н. Б. Теницька [7], М. В. Семикіна [8].

Так Г. В. Савицька [1] для оцінки рівня інтенсивності використання персоналу показники продуктивності праці поділяє на: узагальнюючі; окремі і допоміжні. А. В. Череп та Г. І. Самойленко [2] виділяють такі групи методів виміру продуктивності праці: методи виміру продуктивності праці; методи виміру рентабельності трудових ресурсів.

За висловлюваннями С. І. Сергійчука [3], найбільш широко застосовуються на практиці три методи вимірювання продуктивності: нормативний метод; багатофакторна модель вимі-

рювання продуктивності; багатокритеріальний метод – тобто методи пошуку ознак результатів і витрат праці та інтеграції показників, які більш об'єктивно відображають стан конкретного підприємства в певних ринкових умовах.

О. О. Петрашак і Є. Ю. Колосінський [4] вважають, що залежно від способу визначення обсягів виготовленої продукції розрізняють натуральний, трудовий і вартісний методи вимірювання продуктивності праці.

Натуральні показники відображають виготовлену продукцію у штуках, метрах, кубометрах тощо або в умовно-натуральних одиницях, що припадають на одного середньооблікового працівника за певний період. Сутність трудового методу полягає у тому, що обсяг продукції оцінюють в одиницях нормованого часу (нормо-годинах), після чого відносять до фактично відпрацьованого часу. У свою чергу, як зазначає Л. А. Гомба [5], вартісні показники продуктивності праці характеризують вартість продукції, випущеної протягом певного періоду, що припадає на одного середньооблікового працівника промислово-виробничого персоналу.

Крім кількісних параметрів оцінки робочої сили слід також застосовувати і якісні критерії, вказує І. В. Орлов [6]. На думку автора, це сприятиме формуванню мотиваційної системи підприємства. До таких критеріїв відносяться: зміна виробітку за рахунок зміни продуктивності праці; економія витрат на заробітну плату; раціональне використання робочого часу.

Терміни (показники) «ефективність праці» й «ефективність виробництва» взаємопов'язані та взаємозалежні. Економічна ефективність праці визначається не тільки шляхом зіставлення ре-

зультатів праці з витратами робочого часу, а й витратами праці у вартісному вираженні, зазначають Т. О. Галайда та Н. Б. Теницька [7].

Для створення ефективної системи управління продуктивністю праці М. В. Семикіна [8] пропонує використовувати такі три основні групи методів, організаційні та техніко-технологічні методи, соціально-економічні та морально-психологічні методи, адміністративно-нормативні методи.

Мета статті

В перерахованих публікаціях недостатньо висвітлено питання виміру продуктивності праці із застосуванням натуральних показників, які є характерними для підприємств виробничої сфери. Спірним залишається визначення узагальнюючого показника продуктивності праці.

Виклад основного матеріалу досліджень

Оцінка продуктивності праці та її вимірювання на підприємствах залізничного транспорту базується як на загальних підходах (уже розкритих у наукових працях), так і на власних, характерних саме для певного виду діяльності залізничного транспорту. Особливі підходи в основному пов'язані із натуральними методами вимірювання продуктивності праці.

Дистанція колії займається поточним утриманням колії та споруд, а також виконує невеликі обсяги ремонтних робіт. Метою її діяльності є забезпечення безпечного і безперебійного руху поїздів із встановленою швидкістю за закріпленою ділянкою колії.

До показників, які характеризують обсяги виробничої діяльності дистанції колії, відносяться: розгорнута довжина колії у км; обсяг робіт у приведених одиницях; обсяг вантажних перевезень по колії, яка обслуговується дистанцією колії у млн т-км брутто.

Відповідно продуктивність праці, у натуральному вимірі, виходячи із розгорнутої довжини колії у км, розраховується за формулою:

$$ПП_{\text{колії}} = \frac{Д_{\text{колії}}}{К_{\text{експл.}}},$$

де $ПП_{\text{колії}}$ – продуктивність праці, виходячи із розгорнутої довжини колії у км; $Д_{\text{колії}}$ – розгорнута довжина колії, яка обслуговується дистанцією у км; $К_{\text{експл.}}$ – контин-

гент працівників дистанції колії, зайнятих експлуатаційною діяльністю.

Показник продуктивності праці, виходячи із розгорнутої довжини колії у км, показує довжину колії, у розрахунку на одного працівника дистанції, зайнятого експлуатаційною діяльністю.

Продуктивність праці, у натуральному вимірі, виходячи із обсягу робіт у приведених одиницях, розраховується за формулою:

$$ПП_{\text{пр.одиниць}} = \frac{О_{\text{пр.одиниць}}}{К_{\text{експл.}}},$$

де $ПП_{\text{пр.одиниць}}$ – продуктивність праці у приведених одиницях робіт; $О_{\text{пр.одиниць}}$ – обсяг робіт у приведених одиницях.

Показник продуктивності праці, у приведених одиницях робіт, показує обсяг робіт, який виконується одним працівником дистанції, зайнятим експлуатаційною діяльністю, у приведених одиницях робіт.

Показник продуктивності праці, у натуральному вимірі, виходячи із обсягу вантажних перевезень по колії, яка обслуговується дистанцією колії, у млн т-км брутто, розраховується за формулою:

$$ПП_{\text{перевезень}} = \frac{О_{\text{перевезень}}}{К_{\text{експл.}}},$$

де $ПП_{\text{перевезень}}$ – продуктивність праці у обсягах вантажних перевезень по колії, яка обслуговується дистанцією колії у млн т-км брутто; $О_{\text{перевезень}}$ – обсяги вантажних перевезень по колії, яка обслуговується дистанцією колії у млн т-км брутто робіт одиницях.

Показник продуктивності праці у обсягах вантажних перевезень по колії, яка обслуговується дистанцією колії, показує обсяг вантажних перевезень по колії, яка обслуговується дистанцією колії у млн т-км брутто робіт одиницях у розрахунку на одного працівника, зайнятого експлуатаційною діяльністю.

З метою порівнювання, наведемо розрахунок показників продуктивності праці у вартісному вимірі:

$$ПП_{\text{дохідів}} = \frac{О_{\text{дохідів}}}{К_{\text{експл.}}},$$

де $ПП\text{доходів}$ – продуктивність праці у обсягах чистого доходу (виручки) від реалізації робіт і послуг; O – обсяг чистого доходу (виручки) від реалізації робіт і послуг.

Показник продуктивності праці (у обсягах чистого доходу (виручки) від реалізації робіт і послуг) показує розмір чистого доходу (виручки) у розрахунку на одного працівника, зайнятого експлуатаційною діяльністю.

Ще одним із показників продуктивності праці у вартісному вимірі може бути обсяг доходу (виручки) від реалізації робіт і послуг у розрахунку на 1 грн витрат на оплату праці.

Цей показник є оберненим до трудомісткості праці і розраховується за формулою:

$$ПП\text{витрат} = \frac{O\text{доходів}}{F\text{праці}}$$

де $ПП\text{витрати}$ – продуктивність праці, у обсягу чистих доходів від реалізації в розрахунку на 1 грн витрат на оплату праці; $F\text{праці}$ – фонд оплати праці.

Після проведення розрахунків результати занесемо у таблицю 1.

Таблиця 1

Розрахунок показників продуктивності праці ПЧ-9

Показник	Звіт за рік				Відхилення 2012 до 2009 року, відсотків
	2009	2010	2011	2012	
Розгорнута довжина колії, км	374,1	374,1	374,1	372,4	99,5
Обсяг робіт, прив. одиниць	266,8	257,7	252,5	256,2	96,0
Обсяг вантажних перевезень, млн т-км брутто	5628,1	5920,3	6837,1	6722,7	119,4
Чистий дохід (виручка) від реалізації (без ПДВ), тис. грн	71148	87287	110018	126404	177,7
Контингент, чол.	543	532	535	484	89,1
- в т. ч. в експлуатаційній діяльності, чол.	531	521	522	472	88,9
Фонд оплати праці, тис. грн	18048,3	19987,0	22727,5	22989,7	127,4
Продуктивність праці, км/чол.	0,704	0,718	0,716	0,788	111,9
Продуктивність праці, приведені одиниці робіт/чол.	0,427	0,494	0,483	0,542	126,9
Продуктивність праці, млн т-км брутто/чол.	10,599	11,363	13,097	14,243	134,4
Продуктивність праці, тис. грн/чол.	34,0	38,4	43,5	48,7	143,2
Продуктивність праці, грн	3,94	4,37	4,84	5,50	139,6

Проаналізувавши значення показників продуктивності праці, можна зробити такі висновки:

– значення показників продуктивності праці у вартісному вимірі більші, ніж у натуральному. Поясненням цього є ціновий і інфляційний фактори, які впливають на рівень отриманого чистого доходу (виручки) від реалізації;

- серед показників продуктивності праці у натуральному вимірі найбільш наближеним до вартісних є значення показника продуктивності праці у обсягах вантажних перевезень по колії,

яка обслуговується дистанцією колії у млн т-км брутто. Позитивним для цього показника є поєднання результатів виробничої діяльності дистанції колії і залізничної галузі в цілому;

- серед показників продуктивності праці у вартісному вимірі найвищим є значення показника продуктивності праці у обсягах чистого доходу (виручки) у розрахунку на одного працівника, зайнятого експлуатаційною діяльністю. Але, як зазначалося раніше, причиною цього є вплив цінового фактора.

Висновки

1. У результаті дослідження визначено, що продуктивність праці на практиці можливо оцінити і виміряти за допомогою різноманітних показників, залежно від особливостей діяльності підприємства.

2. Позитивним у застосуванні натуральних показників вимірювання є їх відносна простота і об'єктивність. Їх значення майже не залежить від впливу зовнішніх і внутрішніх факторів.

Разом з тим, слід відмітити і недоліки: неможливість широкого застосування; наявність значного розриву у значеннях при застосуванні різних способів розрахунку.

3. У застосуванні вартісних показників позитивним є їх ув'язка із економічною діяльністю підприємства. До недоліків слід віднести вплив зовнішніх факторів, зокрема цінового і інфляційного.

4. Серед методів і способів оцінки продуктивності праці найбільш узагальнюючими є:

– показник продуктивності праці у натуральному вимірі, який показує обсяг вантажних перевезень по колії, яка обслуговується дистанцією колії у млн т-км бруто робіт одиницях у розрахунку на одного працівника, зайнятого експлуатаційною діяльністю;

– показник продуктивності праці у вартісному вимірі: обсяг доходу (виручки) від реалізації робіт і послуг у розрахунку на 1 грн витрат на оплату праці.

Позитивним у обох показників є їх зв'язок із трудовими ресурсами та виробничою і економічною діяльністю підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Савицька, Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посіб. / Г. В. Савицька. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К.: Знання, 2005. – 662 с.
2. Череп, А. В. Комплексна критична оцінка методичного інструментарію виміру, планування, аналізу і забезпечення ефективності використання трудових ресурсів підприємства / А. В. Череп, Г. І. Самойленко // Вісн. Запоріз. нац. ун-ту. – 2011. – № 4(12). – С. 79-89.
3. Сергійчук, С. І. Дослідження методів вимірювання продуктивності праці [Електронний ресурс] / С. І. Сергійчук. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/portal/>.
4. Петрашак, О. О. Основні показники визначення продуктивності праці на підприємстві [Електронний ресурс] / О. О. Петрашак, Є. Ю. Колосінський. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/portal/>.
5. Гомба, Л. А. Методичні підходи до оцінки персоналу сучасного підприємства [Електронний ресурс] / Л. А. Гомба. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/portal/>.
6. Орлов, І. В. Оцінка продуктивності праці: обліковий підхід [Електронний ресурс] / І. В. Орлов. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/portal/>.
7. Галайда, Т. О. Соціально-економічна сутність ефективності праці та механізм її управління на підприємстві / Т. О. Галайда, Н. Б. Теницька // Економіка і регіон / ПолтНТУ. – 2009. – № 2(21). – С. 180-185.
8. Семикіна, М. В. Науково-методичні засади управління продуктивністю праці / М. В. Семикіна // Економіка праці. Наук. вісн. ЧДІЕУ. – 2010. – № 2(6). – С. 160-167.

В. И. ДЗЮБА^{1*}

^{1*}Каф. «Учет, аудит и интеллектуальная собственность», Днепропетровский национальный университет железнодорожного транспорта имени академика В. Лазаряна, ул. Лазаряна, 2, Днепропетровск, Украина, 49010, тел. +38 (056) 373-15-69, эл. почта vdzuba@meta.ua

ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТЬ ТРУДА: СПОСОБЫ ОЦЕНКИ И ИЗМЕРЕНИЯ

В статье приведены способы оценки производительности труда с учетом производственной деятельности железной дороги.

Ключевые слова: производительность труда; оценка производительности труда; метод; способ; трудовые ресурсы; железнодорожный транспорт

V. I. DZUIBA^{1*}

^{1*}Department «Accounting, Auditing, and intellectual property» of Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after Academician V. Lazaryan, Lazaryan Str., 2, Dnepropetrovsk, Ukraine, 49010, tel. +38 (056) 373 15 69, e-mail vdzuba@meta.ua

METHODS OF EVALUATION OF PRODUCTIVITY AND MEASUREMENT

The article describes the methods of evaluation of productivity considering productions activity of the railroad.

Keywords: productivity; evaluation of productivity; method; technique; workforce; trains

Надійшла до редколегії 17.03.2013.

Прийнята до друку 25.04.2013.